

Szakolczai György*

A reális és monetáris gazdaság egyensúlya: AZ IS-LM ELEMZÉS NÉHÁNY PROBLÉMÁJA**

Az IS-LM elemzés fontos elemévé vált a mai nemzetközi és hazai makroökonómiai irodalomnak. Leírása, többé-kevésbé azonos módon és csak csekély változtatással, a legtöbb tankönyvben megjelenik, (l. pl. a teljesség igénye nélkül, (Hall – Taylor 1991/1997), (Sachs – Larrain 1993), (Blanchard 1997). Szinte központi szerepet tölt be más tankönyvekben (Begg – Fischer – Dornbusch 2000) (Mankiw 1997/2002). Domináns szerepe van a magyar tankönyvekben is (Meyer – Solt 1999) (Misz 2004).

Figyelemreméltó ugyanakkor, ahogy ezt az elemzési eszközt a modern közgazdaságtan legnevesebb tankönyve, Samuelson és Nordhaus munkája kezeli. A több mint fél évszázados mű angolul 1985-ben (Samuelson – Nordhaus 1985) és magyarul 1987-ben (Samuelson – Nordhaus 1985/1987) megjelent 12. kiadása az IS-LM elemzést a makroökonómiai kötet legvégén, utolsó elemként, az utolsó fejezet függeléként közli, magyar kiadás: 521-528. o.), így tehát ennek semmi szerepe sincs a könyv tulajdonképpeni anyagában. Az angolul 1998-ban (Samuelson – Nordhaus 1998) – ekkor volt az első kiadás megjelenésének ötvenedik évfordulója – és magyarul 2002-ben (Samuelson – Nordhaus 1998/2002) megjelent 16. kiadás ugyanakkor még ezt a függelékét is elhagyja, és a magyar kiadás szerinti 763. oldalán említést sem tesz az IS-LM elemzésről.

Ez természetesen nem jelenti ennek a módszernek az elutasítását, hiszen erről Samuelson és Nordhaus is azt írják, hogy „a modern makroökonómia uralkodó irányzatát jellemző fő vonások tömör foglalatosa. Megmutatja a kibocsátás, a pénz és a kamatlábak kölcsönhatását, és megvilágítja a jelenlegi makroökonómiai viták néhány fő pontját” (Samuelson – Nordhaus 1985/1987, 528. o.). Az elméleti problémák leírásának eszköze azonban nem feltétlenül használható gazdaságpolitikai intézkedések megalapozására. Ezzel a kérdéssel a cikk utolsó bekezdései foglalkoznak majd részletesebben.

Fontos kérdést vet fel ennek az elemzési technikának az eredete és első változatának története is. Ez a modell – a ma általában használttól kissé eltérő formában – Hickstől ered (Hicks 1937). Ő a cikk első változatát 1936 őszén, az Ökonometriai Társasági Oxfordban tartott évi ülésén, tehát alig néhány hónappal Keynes könyvének (Keynes 1936/1973) (Keynes 1936/1963) megjelenése után adta elő, és a cikk ennek az előadásnak az ottani élénk vita alapján módosított változata (Hicks 1937, 1. lábjegyzet). Az elemzés modern változatának alkalmazása csak az 1980-as évektől lesz általános a tankönyvekben. Még az IS-LM elemzés szót is később alakították ki, Hicks eredeti cikkében ugyanis még az IS és az LL görbe szerepel.

Hicks egy késői cikkében, közel fél évszázaddal később, már mint Nobel-díjas és professor emeritus, újra foglalkozik ezzel a kérdéssel (Hicks 1980-81). A modern változat történetét és bibliográfiáját ez a cikk sem közli, de hivatkozik saját korábbi munkáira, és az írja, hogy ezekben „nem lepleztem, hogy,

* *Professor Emeritus, Általános Vállalkozási Főiskola*

** *A cikk a Fejlesztés és Finanszírozás/Developmnet and Finance 2005/1. számában jelent meg. Jelen közlés a Fejlesztés és Finanszírozás/Developmnet and Finance szíves hozzájárulásával másodközlés.*

amint az idő múlt, elégedetlenné váltam vele” – ti. az IS-LM elemzéssel (139. o.). Ez – folytatja – a keynesi elmélet rekonstrukciójában (Hicks 1974) már nem is található meg. Ez utóbbi cikknek és az ebben idézett irodalomnak, valamint az IS-LM elemzés Hicks által revideált értékelésének az itteni tárgyalása azonban már túlmenne ennek a publikációnak a keretein. Nincs lehetőség az ezzel a kérdéssel foglalkozó több más jeles szerző álláspontjának ismertetésére sem.

Hicks itt idézett első cikkében azzal az igénnyel lép fel, hogy értelmezi Keyneset, és meghatározza Keynes helyét a közgazdasági irodalomban. A modern IS-LM elemzés hívei azt fogalmazzák meg, hogy ez a modell a keynesi elemzés egyenes folytatása és tökéletesítése, továbbá természetesen a mai gazdaság elemzésének jól használható eszköze. Ennek megfelelően ebben a cikkben azokra a kérdésekre próbálok választ adni, hogy (a) elfogadható-e Hicks Keynesről adott interpretációja, (b) mi az IS-LM elemzés korai, hicksi változatának lényege; (c) mi az IS-LM elemzés mai, modern változatának lényege, és mik a problémái, és végül (d) milyen irányban kellene továbbvinni a munkát.

Hicks Keynesről

Hicks cikkének címe: „Keynes úr és a 'klasszikusok': egy javasolt értelmezés” gúnyorosnak és a Keynes által leírtakkal nem egyértelműen szimpatizálónak tűnik. A cikk teljes szövege megerősíti ezt a benyomást. Ezt nagyon jó mutatja már az első bekezdés, amely szó szerinti fordításban a következő:

„A legkevésbé jóindulatú olvasónak is el kell ismernie, hogy Keynes úr General Theory of Employmentje ((Keynes 1936/1973) (Keynes 1936/1963), szórakoztató értékét nagymértékben fokozza szatirikus jellege. Nyilvánvaló azonban az is, hogy sok olvasót igencsak elképesztett ez a szegyenpadra ültetés. Még ha meg is győzik őket Keynes úr érvei, és alázatosan el is ismerik, hogy a múltban „klasszikus közgazdászok” voltak, nehezen fognak emlékezni arra, hogy korábbi bűnös napjaikban azt hitték, amiről Keynes úr az állítja, hogy hitték. Kétségtelenül lesznek mások is, akik elméletörténeti kétségeiket botránykőnek tekintik, ami lehetetlenné teszi számunkra, hogy annyi új ismeretet szerezzenek ebből a pozitív elméletből, mint amennyit egyébként szerezhettek volna.” Ez a bevezető bekezdés aligha tekinthető különösképpen barátságosnak, és nehezen képzelhető el, hogy ezt olyan fejtegetések követik, amelyek azt sugallják, hogy Keynes könyve új fejezetet nyit a közgazdaságtudomány történetében, sőt hogy új tudományágat hoz létre, a makroökonómiát. Ez így is van, nem is ez az, amit a cikkben találunk.

Hicks először az akkor klasszikusnak, ma neoklasszikusnak nevezett elmélet alapjait fejt ki, majd három-három egyenletre redukálva hasonlítja össze a neoklasszikus és a keynesi gondolkozást. Ezek szerint a neoklasszikus elmélet a ma szokásos jelölések szerint az

$$M = kY, \quad I = K(i) \quad \text{és} \quad I = S(i, Y)$$

a keynesi elmélet pedig az

$$M = L(i) \quad I = K(i) \quad \text{és} \quad I = S(Y)$$

alakban fejezhető ki (i. m., 152. o.), ahol M a pénzmennyiség, Y a nemzeti jövedelem, és k a pénz mennyiségi elmélete cambridge-i alakjának szorzószáma. Ez az egyenlet a pénzmennyiséget, mint a nemzeti jövedelem és a k konstans szorzatát adja meg, ahol ez a k konstans egyébként értelemszerűen P/V , vagyis a P árszínvonalnak és a pénz V forgási sebességének hányadosa. Folytatva, I a beruházás, amelynek nagysága a $K(i)$ összefüggés értelmében a tőke határhatékonyságának és a kamatlábnak függvénye, S a megtakarítás és i a kamatláb. Hicks nem foglalkozik ezzel egyértelműen, de az összefüggések alapján i a reálkamatláb, amelyet ma általában r -rel jelölnek.

Hicks először az első és a második három egyenlet összehasonlító elemzésével foglalkozik, és a két rendszer közti különbséget a következőképpen fogalmazza meg: a keynesi egyenletek „kettőben különböznek a (neo)klasszikus egyenletektől. Egyrészt a pénzkeresletet a kamatlábtól függőnek tekintik (likviditási igény). Másrészt elhanyagolják a kamatláb bármely elképzelhető befolyását az adott jövedelemből megtakarított összegre. (...) Ez a második módosítás csupán egyszerűsítés, és végső soron jelentéktelen. A likviditási igény elmélete a lényeges. A pénzmennyiség ugyanis most már a kamatlábat és nem a (nominális) nemzeti jövedelmet határozza meg. A kamatláb és a tőke határhatékonysági függvénye együttesen határozza meg a beruházás értékét, és ez határozza meg a nemzeti jövedelem értékét a multiplikátor útján. (...) Ez az egyenletrendszer vezet arra a megdöbbentő következtetésre, hogy a beruházási indíték

vagy a fogyasztási hajlandóság növekedése nem fogja megnövelni a kamatlábat, hanem csak a foglalkoztatást” (i. m., 152. o.).⁰

Ez a néhány mondat a keynesi elmélet tiszteletreméltóan jó rövid összefoglalása és a likviditási igény fontosságának tökéletes felismerése. Mégis úgy látszik, hogy nem kezel megfelelőképpen két nagyon fontos kérdést, (a) a beruházásnak a fenti második egyenletben leírt meghatározását, és (b) a beruházásnak és a megtakarításnak a fenti harmadik egyenletben tárgyalt egyenlőségét.

A beruházás ebben a megfogalmazásban szinte egyértelműen a kamatláb függvénye. Keynes viszont a tőke határhatékonyságával foglalkozó fejezetben a következőket írja: „A leglényegesebb zavar a tőke határhatékonyságának az értelme és jelentősége körül azért keletkezett, mert nem vették észre, hogy a tőke határhatékonysága a tőke várható hozamától, nem pedig pusztán a folyó hozamától függ” (Keynes 1936/1963, 163. o.). „Fontos (azonban), hogy megértsük az adott tőkekészlet határhatékonyságának a függését a várakozások módosulásától, mert főképp ez a függés veti alá a tőke határhatékonyságát azoknak az elég éles ingadozásoknak, amelyek a konjunktúraciklust megmagyarázzák. (...) A jó konjunktúra és a rossz konjunktúra egymásra következését a tőke határhatékonyságának a kamatlábhoz viszonyított ingadozásaival lehet elérni és elemezni”. Keynes tehát, amint ez köztudott, alapvető jelentősége tulajdonít a várakozásoknak és ezek változásának, ez azonban Keynes hicksi értelmezésében meg sem jelenik.

Áttérve a beruházás és a megtakarítás egyenlőségére, részletes bizonyítás nélkül is köztudott, hogy a keynesi elemzés lényege a tervezett és a tényleges beruházás és megtakarítás megkülönböztetése. Keynes elemzése szerint a tervezett megtakarítás és beruházás eltérhet, sőt szinte szükségképpen eltér egymástól, és egyenlőségüket a nemzeti jövedelem változása teremti meg. A tényleges értékek egyenlősége ugyanakkor mind a keynesi elemzés, mint pedig a nemzeti számlák alapelve. Ennek folytán ellenére az az ábrázolás, amely, mindennek mellőzésével, csupán a tényleges megtakarítás és beruházás egyenlőségét írja fel, aligha tekinthető a keynesi elemzés valóban elfogadható leírásának.

A korai, hicksi IS-LM elemzés és Keynes hicksi értékelése

Hicks azonban tovább ment a fentiekben, és a Keynes elméletét leíró második egyenlethármas két lépésben átírja az

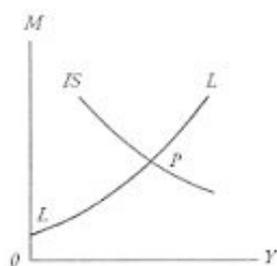
$$M = L(Y, i) \quad I = C(Y, i) \text{ és } I = S(Y, i)?$$

egyenlethármasá, még mindig fenntartva, hogy ez Keynes értelmezése (i. m., 156. o.). Az egyenlethármas harmadik egyenlete mellé tett kérdőjel nyilván azt fejezi ki, hogy mennyire kétséges, hogy ez az egyenlet valóban megfelel-e a keynesi elemzésnek.

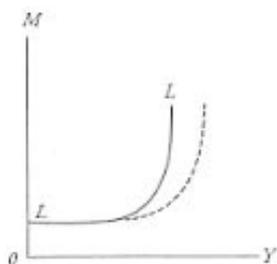
Az első átalakítás, a nemzeti jövedelem volumenének a likviditási igény egyenletébe való felvétele megfelel mind a keynesi gondolkozásnak, mind pedig a közgazdasági elmélet jelenlegi általános felfogásának. A pénzigény nyilvánvalóan nő, amint a nemzeti jövedelem nő. A második módosítás azonban már egyértelműen ellentétes Keynes elemzésével, és hatalmas lépés vissza, a neoklasszikus elmélet felé. Keynes sohasem mondta hogy a megtakarítás a kamatlábtól függ, hanem nála a fogyasztás és megtakarítás a fogyasztási és megtakarítási hajlandóságon keresztül egyedül a nemzeti jövedelem függvénye. Hicks valószínűleg azért teszi a harmadik egyenlet mellé a kérdőjelet, mert saját maga is kételkedik abban, hogy ez a keynesi elmélet korrekt értelmezése. Végül, ami a harmadik módosítást illeti, a nemzeti jövedelem felvételét az egyenlethármas második elemébe, a beruházás meghatározásába, Hicks csupán a következőkkel támasztja alá: „A matematikai elegancia azt javallaná, hogy i és Y egyaránt szerepeljen mindhárom egyenletben, ha azt akarjuk, hogy ez az elmélet valóban általános legyen” (i. m., 156. o.). Ez a módosítás is ellentétes Keynes nézeteivel, ő ugyanis a beruházást adottnak tekinti, amelynek meghatározása független a nemzeti jövedelemtől. Éppen ez teszi lehetővé, hogy a nemzeti jövedelem változása létrehozza a tényleges beruházás és megtakarítás egyenlőségét. Az ezt követő elemzés tehát már nemcsak eltér a keynesi elmélettől, hanem ellentétes vele.

Ugyanez a nem keynesi egyenlethármas ugyanakkor tökéletesen megadja a lehetőséget az IS-LM elemzés korai, hicksi változatának, sőt későbbi, mai változatának a felírására. Mindjárom egyenlet jobb oldalán két változó szerepel: az Y nemzeti jövedelem és az i kamatláb, vagyis az IS-LM elemzés két központi változója, amelytől minden más függ. Felrajzolható tehát az IS-LM elemzés két ábrája, amelyek közül az első lényegében véve azonos az IS-LM elemzés mai formájával, a másodikkal azonban az IS-LM elemzés mai formájában már egyáltalán nem esik szó.

1. ábra

2. ábra

Hicks eredeti cikkének 1. ábrája csak annyiban különbözik az IS-LM elemzés mai formájától, hogy ebben az LM görbe megnevezése LL, hogy megjelenik a metszéspont P jele, amely nem szerepel a mai ábrázolásban, és hogy a nemzeti jövedelmet nem Y , hanem I jelöli. A történeti hűség kedvéért a két ábra eredetijének pontos másolatát közöljük, eltekintve a jelölések fenti módosításától. A metszéspont P jele a mai gyakorlattal ellentétben megmarad, mert erre Hicks határozott formában hivatkozik. A mai tankönyvek egy része ezt a két függvényt egyenesekkel, más része görbékkel ábrázolja, ezt az eltérést azonban nem tekintik fontosnak, és általában nem is kommentálják. Hicks ugyanakkor nagy jelentőséget tulajdonít az LM görbe alakjának, sőt a 2. ábrában ennek eltolódásaival is foglalkozik.

Amint írja, az LL (ma LM) görbe „valószínűleg majdnem vízszintes lesz a bal-, és majdnem függőleges a jobboldalon. Ez azért van így, mert (a) van egy bizonyos minimum, amely alá a kamatláb valószínűleg nem csökkenhet, és mert (b) létezik egy maximális nemzeti jövedelem, amely adott pénzmennyiséggel finanszírozható. Ha úgy tetszik, akár úgy is felfoghatjuk, hogy ez a görbe aszimptotikusan közelíti ezeket a határokat (2. ábra). Ezért, ha az IS erősen jobbra helyezkedik el, a P pont a görbének azon a részén helyezkedik el, amely határozottan emelkedik, és a klasszikus (a mai szóhasználat szerint neoklasszikus) elmélet jó megközelítés lesz. (...) Ha viszont a P pont az LL (ma LM) görbe baloldalán fekszik, akkor érvényes lesz Keynes elméletének speciális alakja. A tőke határtermelékenységi függvényének emelkedése csak a foglalkoztatást terjeszti ki, és egyáltalán nem növeli meg a kamatlábat. Ezzel elvesz minden kapcsolat a klasszikus világgal” (i. m., 154. o.). Ez tartalmilag a legteljesebb mértékben megfelel az aggregált keresleti görbén alapuló későbbi elemzésnek, amely szerint az aggregált keresleti görbe olyan alakú, mint Hicks LL (ma LM) görbéje az 1. és különösképpen a 2. ábrán, és ennek folytán a kereslet kiterjesztése a potenciális szintje alatt a termelést, a potenciális szint környezetében viszont az árakat növeli. Ez a tartalmi azonosság annak ellenére fennáll, hogy az IS-LM elemzésben a nemzeti jövedelem és a kamatláb, az aggregált keresleti görbe esetében pedig a nemzeti jövedelem és az árszint a változók.

A most leírtak az IS-LM elemzés mai változatának tárgyalása során lesznek majd igazán érdekesek; térjünk most vissza Keynes hicksi értékelésére. A kamatlábnak az egyenlethármas valamennyi eleme jobboldalára való beírásával „Keynes úr nagy lépést tesz visszafelé a marshalli ortodoxia irányában, és elméletét nehezen lehet megkülönböztetni a revideált és minősített marshalli elméletektől, amelyek, amint ezt láttuk, nem újak. Van-e köztük egyáltalán bármilyen különbség, vagy ez az egész csak ámítás?” (I. m., 153. o.) „Valójában Keynes úr újítása közeli megfelelője (...) a határelemzők újításának. A pénz mennyiségi elmélete a nemzeti jövedelmet a kamatláb nélkül próbálja meghatározni, éppúgy, mint ahogy a munkaérték-elmélet az árat próbálta meghatározni a termelés nélkül; mindkettőnek át kellett adnia helyét egy olyan elméletnek, amely az interdependencia magasabb fokát engedi meg” (uo., 153-154. o.). És végül a cikk befejező mondata: „A foglalkoztatás általános elmélete hasznos könyv, de nem a Dinamikus Közgazdaságtan kezdete, és nem is a befejezése” (uo., 159. o.).

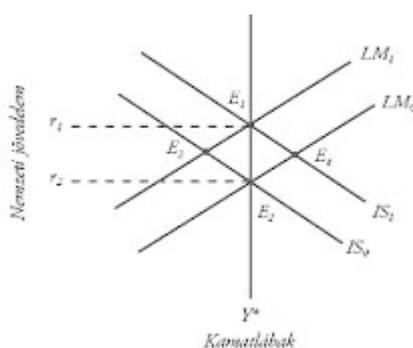
Ez a – talán kicsit hosszúra nyúlt – elemzés azt mutatja, hogy Hicksnek ez a munkája és az IS-LM elemzés korai formája nem egyeztethető össze, hanem inkább ellentétes a keynesi elemzéssel. Valójában megalapozatlannak tűnik tehát az az általános vélemény, hogy ez a keynesi elemzés továbbfejlesztése. Helyesebbnek látszik az az értelmezés, hogy ez a (neo)klasszikus közgazdászok első sértődött reakciója Keynes művére, e mű korszakos súlyú elméleti és gazdaságpolitika jelentőségének fel nem ismerése, és az a törekvés, hogy keynesi elemzést a Marshall-kereszt egy formájára lehessen visszavezetni, ami megítélésem szerint lehetetlen. Nem véletlen, hogy az IS-LM elemzés a keynesianizmus elleni általános támadás idején, a 80-as évek elején lett újra igazán népszerű. Térjünk át ezek után az IS-LM elemzés mai változatára.

Az IS-LM elemzés jelenlegi formája és problémái

A mai IS-LM elemzés ismertetését – talán önkényesen – Begg, Fischer és Dornbusch (Begg – Fischer – Dornbusch 2000), valamint Mankiw (Mankiw 1997/2002) könyvére alapozom. Ezt mindeneke előtt az indokolja, hogy ezek a könyvek a legújabbak és ezért talán a legalkalmasabbak a mai álláspont ismertetésére. A mai IS-LM elemzés képviselői – akárcsak Hicks – közvetlenül a keynesi elemzésből indulnak ki, és azzal lépnek fel, hogy ez a modell a keynesi összefüggésrendszer logikus továbbfejlesztése. Begg, Fischer és Dornbusch bevezetésként a következőket írják: „Az egyensúlyi jövedelem az a (jövedelem)szint, ahol az aggregált kereslet függvénye metszi a 45°-os egyenest. Lehetséges lenne ugyan ezt az elemzési módszert használni a kormány fiskális és monetáris politikája hatásainak elemzésére, ez azonban kissé nehézkes lenne. Az aggregált kereslet bármely kiinduló eltolódása ugyanis kamatláb-változásokat von maga után, és ennek folytán az aggregált keresleti függvény további eltolódásait is” (Begg – Fischer – Dornbusch 2000, 416. o.). Még tovább megy Mankiw, amikor azt írja, hogy „az IS-LM modell Keynes elméletének legismertebb továbbfejlesztése” (Mankiw 1999/2002, 279. o.).

A modellt a legegyszerűbb formában a 3. ábra mutatja be (Begg – Fischer – Dornbusch 2000, 422. o.). Az ábrát az ábra alatti szöveg fordításával együtt közöljük.

3. ábra

A hicksi ábrázolásmóddal szemben az a legfontosabb eltérés és igen nagy többlet, hogy ez a modell bevezeti az Y^* jövedelemszint-célkitűzés (*target income*) fogalmát, és bemutatja a fiskális politika és a monetáris politika hatásait. A jövedelemszint-célkitűzés első megközelítésként nyilván a teljes foglalkoztatásnak megfelelő, vagyis a potenciális jövedelem szintje. A modellben a fiskális politika az IS, a monetáris politika pedig az LM görbére hat. Az expanzív fiskális politika jobbra fölfelé, a restriktív pedig balra lefelé tolja el az IS görbét, míg a restriktív monetáris politika az LM görbe balra fölfelé és az expanzív ugyanennek a görbének a jobbra lefelé való eltolódására vezet. A monetáris vagy a fiskális politikának és ezek keverékének, valamint ezek hatásainak ez a nagyon egyszerű ábrázolásmódja az oka az IS-LM elemzés népszerűségének és általános elterjedtségének.

Az IS-LM elemzés alkalmazásának általánossá válásához hozzájárult az a történelmi tény is, hogy keynesi eszközökkel elemezni ugyan lehetett, de kezelni már nem az ismételt olajár-robbanások által kiváltott

stagflációt, mert a probléma nem volt megoldható a keresletszabályozás eszközeivel. Nem volt kezelhető ezekkel az eszközökkel a legtöbb országban kialakult tartós költségvetési hiány és az államháztartás egyre nagyobb mértékű eladósodása sem. Ezen felül a nemzetgazdaságok egyre nyíltabbá és egyre szorosabban összefonódottá váltak, és ez is az elemzés módosítását kívánta meg, mert a keynesi modell eredeti alakjában zárt gazdaság viszonyaira vonatkozott. Az IS-LM elemzés mai változatának általános alkalmazása ezért nem a keynesi modell értelmezésének és továbbfejlesztésének, hanem meghaladásának igényéből született. Ezt az irányzatot az is megerősítette, hogy – a fiskális politika lehetőségeinek szűkülése és a monetáris politika szerepének növekedése folytán – a kamatlábnak központi szerep jutott. Mindez azonban nem változtat azon, hogy az összefüggéseknek ez a megfogalmazása semmiképpen sem tekinthető keynesi szelleműnek.

Természetesen nem az a döntő, hogy a modell keynesi szellemű-e vagy sem. A modellnek jónak, a gazdasági összefüggések alapjait jól kifejezőnek, és a gazdaságpolitikai intézkedések megalapozására alkalmasnak kell lennie – hacsak a modellnek nem az az alaptétele és végkövetkeztetése, hogy gazdaságpolitikai beavatkozásra nincs szükség. Az IS-LM modell ilyen értelmű felhasználhatóságát illetően – kétségtelen eleganciája ellenére, vagy talán éppen ezért – komoly kétségek merülnek föl. Ezek az alábbiak szerint tekinthetők át:

(1) Az első kétség azonos az IS-LM elemzés korai, hicksi változatával kapcsolatos alapvető problémával. Az IS görbe mögött ott van az egymástól különböző tervezett beruházás és megtakarítás egyenlővé tételének egész mechanizmusa, és az IS görbe tulajdonképpen e mechanizmus működésének eredményét mutatja be. Ez azt jelenti, hogy ezzel posztuláljuk ennek a mechanizmusnak a megfelelő működését, és ezzel éppen a probléma lényegét tesszük az elemzésen kívülre. Ezt a kérdést nem oldja meg, hogy a modell elegánsan bemutatja a fiskális és monetáris politika hatásait, ugyanis a modellnek a nemzeti jövedelmen kívüli egyetlen endogén változója a kamatláb. Nemcsak hogy nem keynesi, hanem nem is reális az a feltevés, hogy a kamatláb a nemzeti jövedelem színvonalát befolyásoló egyetlen változó, és minden másnak a hatása a kamatlábon keresztül érvényesül. Ha jól utánagondolunk, a modell tulajdonképpen ezt mondja.

Ugyanez a meg gondolás bizonyos értelemben az LM görbére is igaz. A likviditási igény ezt megalapozó elméletében ott szerepel a pénzmennyiség is, amely az IS-LM elemzésben már meg sem jelenik, mint endogén, hanem csak mint exogén, adottságnak tekinthető érték. Ez ismét az absztrakció olyan foka és a változók számának olyan mértékű lecsökkentése, hogy joggal merül fel a kérdés, felhasználható-e ez a modell az összefüggések elegáns leírásán túlmenő, konkrét elemzési célokra.

(2) Míg az előbb tárgyalt esetben a felvetett probléma egyaránt vonatkozik az IS-LM elemzés korai és mai változatára, a második kérdés csak a mai változattal kapcsolatban merül fel. Amint ezt az előbbiek során bemutattam, Hicks egyértelműen látja, hogy az összefüggés nem szimmetrikus. Más a jellege a teljes foglalkoztatás szintje alatti esetben, amikor Hicksnél a pénzmennyiség megnövelése, illetve a mai elemzés szerint az expanzív fiskális és/vagy monetáris politika a foglalkoztatást és a reális nemzeti jövedelmet növeli, illetve a teljes foglalkoztatás és a potenciális termelés környezetében, amikor a jelenlegi elemzés szerint az árakat, illetve az eredeti hicksi elemzés szerint a kamatokat. A mai IS-LM elemzés e helyett szimmetrikus elemzést vezet be, ami különösképpen nyilvánvaló Begg – Fischer – Dornbusch, valamint azoknak a más szerzőknek az esetében, akik az IS és az LM görbét egyenesekkel ábrázolják. Ha ezek egyenesek, akkor az e szerzők által ezekből származtatott aggregált keresleti és aggregált kínálati görbék is azok, és szükségképpen eltűnik az előbb tárgyalt aszimmetria, bármilyen fontos legyen is ez.

Az e mögött meghúzódó meg gondolás csak az lehet, amit a szerzők nagy része egyértelműen ki is mond, hogy a gazdaság automatikusan beáll a teljes foglalkoztatás, vagyis a potenciális termelés körüli szintre, és csak külső sokkok téríthetik el – átmenetileg és nem nagymértékben – a potenciális termelésnek ettől a szintjétől. Ha ez igaz, akkor ezek a kilengések nem lehetnek nagyok, a fiskális és/vagy monetáris politika feladata csak ezeknek a csekély kilengéseknek a korrigálása lehet. Ez esetben az aszimmetria elhanyagolása valóban nem okoz nagyobb gondot. Ezzel azonban az elemzés körén kívül kerül az egész keynesi problémakör, vagyis az összes olyan eset, amikor egy gazdaság tartósan a teljes foglalkoztatás szintje alatt működik. Így működik azonban az európai gazdaság egésze hosszú idő, és a fejlődő világ egésze időtlen idők óta.

(3) A következő probléma már az előbbiekben is megjelent, de külön tárgyalást igényel. Az IS-LM modellben az nemzeti jövedelem mellett egyetlen endogén változó, a kamatláb szerepel. Már eleve fölmerül, hogy a gazdaság végtelen sokrétűségére való tekintettel elfogadható-e az elemzésnek erre az egyetlen endogén változóra való leszűkítése, nyilvánvaló ugyanis nemcsak az, hogy a gazdaság állapota számos más tényezőtől is függ, hanem az is, hogy ezek kölcsönösen függenek egymástól, vagyis endogén jellegű-

ek. Ami talán ennél is problematikusabb, ez az összefüggésrendszer szinte szükségképpen elvezet ahhoz a felfogáshoz, hogy a kamatláb az egyetlen gazdaságpolitikai változó, amelytől minden más, és így minden másnak az összege, a nemzeti jövedelem függ.

Azt, hogy tulajdonképpen erről van szó, ennek az elemzési módszernek egyes képviselői is belátták. Ennek tudható be, hogy Hall és Taylor szükségesnek látta, hogy bemutassa a fogyasztás, a beruházás és a nettó export, valamint ezek összegeként az összes kiadás kamatérzékenységét (Hall – Taylor 1991/1997, 135. o.). Ez első megközelítésben alátámasztja az IS-LM elemzésnek azt az eljárás módját, hogy gyakorlatilag a kamatlábat tekinti egyetlen gazdaságpolitikai változónak. Ugyanők azonban kimutatták a fogyasztás, a beruházás és a nettó export, valamint összegükként az összes kiadás függését a kormányzati vásárlásoktól is (136. o.). Ez azt mutatja, ami egyéként nyilvánvaló, noha csak indirekt módon, az IS görbe eltolódásának formájában jelenik meg az IS-LM elemzésben, hogy a fiskális politika is direkt módon befolyásolja az eseményeket.

(4) Az előző pont alapján megfogalmazódik az az igény, hogy a legfontosabb gazdaságpolitikai változók független változókként jelenjenek meg az elemzésben, és hogy kimutatható legyen az e független változók és a legfontosabb eredményváltozók, vagyis mindenekelőtt a nemzeti jövedelem és összetevői, valamint az árszínvonal stb. közötti kapcsolat. Ez számszerűsíthető, függvényyszerű kapcsolatot igényel a független, tehát az exogén, és a gazdaságpolitikai, illetve az eredményváltozók között. Megköveteli továbbá, hogy olyan változók szerepeljenek ezek sorában, amelyek valóban ezekbe a csoportokba tartoznak.

Ennek a megfontolásnak egyenes következménye, hogy függvényyszerűnek és legalább elvben számszerűsíthetőnek kellene lennie a fiskális és monetáris politika legfőbb elemei, tehát a legfontosabb gazdaságpolitikai változók, így például az adók vagy a költségvetési egyenleg, illetve a pénzmennyiség, és a legfontosabb eredményváltozók, mint a nemzeti jövedelem és összetevői, illetve az árszínvonal közötti kapcsolatnak. Az IS-LM elemzésben az itt megjelenő gazdaságpolitikai változók – az expanzív vagy restriktív monetáris és fiskális politika – nem függvényyszerűen hatnak, hanem az IS és az LM görbék eltolódására vezetnek. Az, hogy ezeknek a gazdaságpolitikai eszközöknek milyen változása milyen eltolódást okoz, még elvben sem számszerűsíthető, mert nem lehet egzakt módon megmondani, hogy mekkora ez az eltolódás, és mekkora ennek a hatása.

Függvényyszerű kapcsolat elvben a kamatláb és a nemzeti jövedelem között lenne felírható, ez azonban mind a modell, mint a valóság meghamisítása lenne. Amint ezt mindenekelőtt Hicks nagyon határozottan hangsúlyozza, a nemzeti jövedelem és a kamatláb együtt határozzák meg egymást, félremagyarázás lenne tehát az egyiknek függő és a másiknak független változókénti szerepeltetése, noha megvan a kísértés arra, hogy a kamatlábat független, és a nemzeti jövedelmet függő változónak tekintsük. Másrészt a kamatláb nem valóságos gazdaságpolitikai, hanem eredményváltozó. A mai tényleges pénzügyi rendszerben a gazdaságpolitikai változó a pénzmennyiség, amelyből, gyakorlatilag elég nagy hibahatárral ugyan, de mégis elvben függvényyszerűen vezethető le a kamatláb értéke. Ez az érték természetesen más tényezők, így az általános konjunkturális és a nemzetközi pénzügyi helyzet hatására is változik, kis nyílt gazdaságban pedig ezek a nemzetközi összefüggések a dominánsak.

(5) Az itt leírtakból az következik, amire már a hicksi modell elemzése során is eljutottunk, hogy a mikroökonómiával ellentétben az alapvető makroökonómiai összefüggések nem egyszerűsíthetők le egy Marshall-kereszt formájára. A mikroökonómia kínálati és főként keresleti görbéje valóságos, sok esetben számszerűsíthető vagy akár könnyen számszerűsíthető összefüggést fejez ki. Egy nagybani piacon az éper árának és forgalmazott mennyiségének értékpárjai megfigyelhetők, ezekhez az értékpárokhoz görbe illeszthető, vagyis számszerűen is meghatározható a keresleti függvény, amelynek van reális tartalma. Az IS görbének ilyen kézzelfogható és számszerűsíthető tartalma nincs, hanem ez csupán elméleti konstrukció, és ez még az LM görbére is igaz.

Ebből az következik, hogy ez az elemzés elegáns elméleti demonstrációs eszköz, amely felhasználható ezeknek az összefüggéseknek az illusztrálására, de számszerű elemzésre vagy gazdaságpolitikai döntések megalapozására már nem. A modern közgazdaságtudománynak viszont ilyen eszközök megalkotására kellene törekednie. Ez még akkor is igaz, ha a modern közgazdaságtudomány számos irányzata elvben helyteleníti a gazdaságpolitikai beavatkozás bármilyen formáját, ezek tényleges alkalmazása ugyanis ezeknek az elméleti iskoláknak az elvi tiltakozása ellenére is kétségtelen tény. E cikk utolsó feladata tehát annak felvázolása, hogy mi is lehet az ennek érdekében követendő út.

Néhány javaslat a további kutatásra

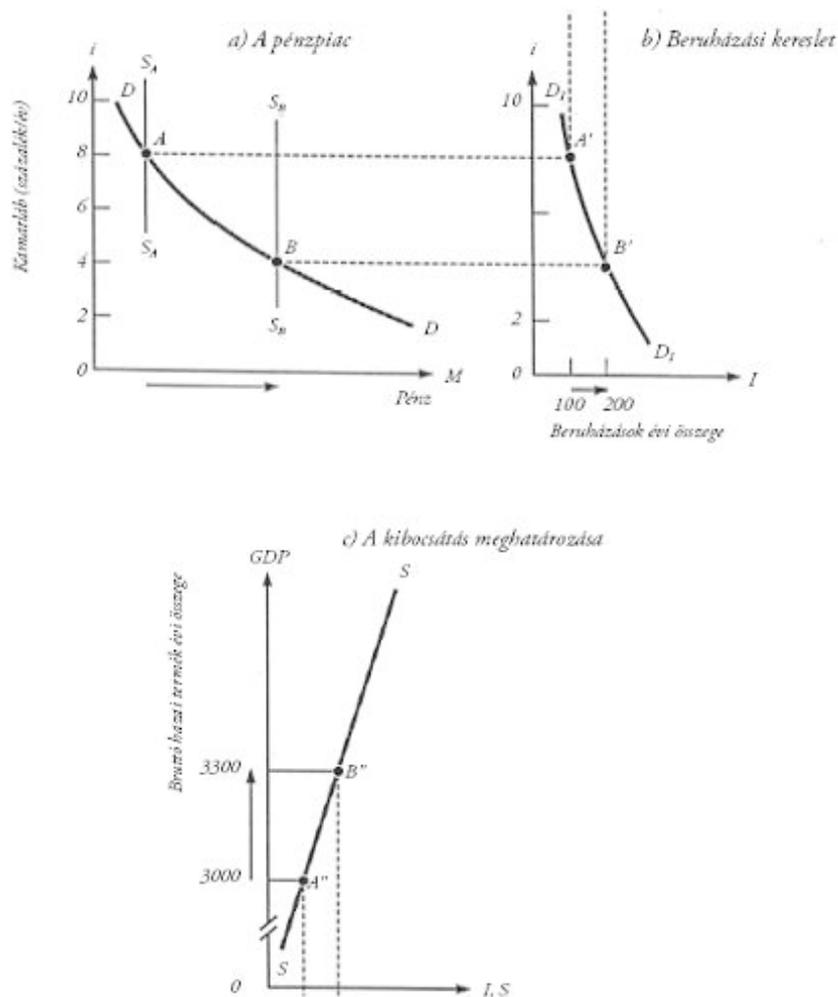
Kritikát megfogalmazni mindig könnyebb, mint konkrét javaslatot tenni. Ennek a cikknek a további kutatásra vonatkozó javaslatokkal foglalkozó része is rövidebb lesz, mint elemző és kritikai része. A további kutatásra vonatkozó legfontosabb ajánlások a következők:

(1) Az első a visszatérés a keynesi részletező elemzéshez. Keynes elkülönítve vizsgálta a fogyasztás és a beruházás alakulását meghatározó tényezőket, és innen tért vissza, mintegy ezek összegzésével, a termelés és a foglalkoztatás általános elméletének újrafogalmazásához. Ma ez már nem elég, és külön kell foglalkoznunk olyan további alapvető fontosságú elemekkel, mint a közösségi fogyasztás és a költségvetési mérleg, továbbá az export és az import, valamint a külkereskedelmi és nemzetközi fizetési mérleg. A nemzetgazdaság teljes teljesítményét, valamint a foglalkoztatást és a többi általános összefüggést csak akkor tárgyalhatjuk, ha megfelelő képet alakítottunk ki ezekről a legfontosabb részletekről.

E sorok írója tehát – minden eleganciája ellenére – gyakorlati szempontból nehezen járhatóknak tartja például a nemzetgazdaság összteljesítménye és a kamatláb közti összefüggés általános elemzését. A kamatláb másként hat a fogyasztásra, a beruházásra, a közösségi fogyasztásra, az exportra és importra, valamint a nemzetközi tőkeforgalomra, és ezek is hatnak egymásra. Az általános hatás ezek eredője, amely aligha fogható meg a részletek elemzése és ismerete nélkül.

(2) A második a konkrét és számszerűsíthető összefüggésekhez való ragaszkodás. Ennek jó példája a monetáris transzmissziós mechanizmus Samuelson és Nordhaus által közölt leírása (Samuelson – Nordhaus 1998/2000, 493. o.).

4. ábra

Az ő elemzésük szerint ennek az egyetlen összefüggésnek a bemutatása három függvényt igényel, de mindhárom konkrét és számszerűsíthető. Konkrét és mérhető a kiinduló pont, a pénzmennyiség. Számszerűsíthető, ha sztochasztikus jelleggel is, a pénzmennyiség és a kamatláb közti összefüggés. Ha ez nem lenne – legalábbis megközelítő pontossággal – számszerűsíthető, és ha nem léteznének konkrét elképzelések a pénzmennyiségnek a kamatokra való hatásáról, nem is lenne lehetőség monetáris politikára. Konkrét a kamatláb és a beruházás, illetve a beruházás és az összes kibocsátás közti összefüggés is, hiszen ez utóbbi nem más, mint a keynesi multiplikátor. Ez a háromelemű grafikon ezért a központi bank tényleges tevékenységét és ennek hatásmechanizmusát modellelzi. Valóság tehát, és nem absztrakció.

(3) A harmadik javaslat ismét visszatérés Keyneshez, és az egyensúly és az egyensúlyhoz való automatikus közelítés feltételezése helyett az egyensúlyzavarokból és az ezek állandósulásának tendenciájából való kiindulás. Keynes korában egyetlen ilyen állandósult egyensúlyzavar okozott problémát: a munkanélküliség, a munka kereslete és kínálata közti egyensúly tartós, sőt állandósult hiánya. Ma több további ilyen állandósult egyensúlyzavar is általános: a költségvetés, valamint a nemzetközi kereskedelmi mérleg állandósult hiánya, vagyis a jól ismert ikerdeficit, továbbá a megtakarítás és a beruházás ennél kisebb figyelmet kapó állandósult egyensúlyzavara és a nemzetközi fizetési mérleg ezekből származó problémái. Ezek korunk központi közgazdasági problémái, éppúgy, mint ahogy a munkanélküliség volt a harmincas évek központi kérdése. Ezek sem elemezhetők és kezelhetők egyszerű és az általános egyensúlyhoz való automatikus visszatérés tendenciáját feltételező modellekkel.

IRODALOM

(Begg – Fischer – Dornbusch 2000) David Begg, Stanley Fischer and Rudiger Dornbusch: Economics. McGraw-Hill, 2000, 634. o., az első kiadás 1984-ben.

(Blanchard 1997) Olivier Blanchard: Macroeconomics. Prentice–Hall, 1997, 623 + 116 o.

(Hall – Taylor 1991/1997) Robert E. Hall és John B. Taylor: Makroökonómia., Elmélet, gyakorlat, gazdaságpolitika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 640. o., az 1991. évi harmadik kiadás alapján, az első kiadás 1986-ban.

(Hansen 1953/1965) Alvin H. Hansen: Útmutató Keyneshez. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965, az 1953. évi kiadás alapján.

(Hicks 1937) John R Hicks: Mr. Keynes And the „Classics”; a Suggested Interpretation. Econometrica, (1937), 147-159. o.

(Hicks 1974) John R. Hicks: The Crisis in Keynesian Economics. Basic Books, New York, 1974,

(Hicks 1980-81) John R. Hicks: IS-LM: an explanation. Journal of Post Keynesian Economics, Winter 1980-81, Vol. III., No. 2., 139-154. o

(Keynes 1936/1973) John Maynard Keynes: The General Theory of Employment, Interest and Money, The Collected Writings of John Maynard Keynes, Volume VII., Macmillan for the Royal Economic Society, 1973., az első kiadás 1936-ban.

(Keynes 1936/1963) John Maynard Keynes: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965, 430 o., az 1961. évi kiadás alapján, az első kiadás 1936-ban.

(Mankiw 1997/2002) N. Gregory Mankiw: Makroökonómia, Budapest, 2002, 564 o., az 1997. évi harmadik kiadás alapján, az első kiadás 1992-ben.

(Meyer – Solt 1999) Meyer Dietmar – Solt Katalin: Makroökonómia. Második, változatlan kiadás. Aula, 1999, 509 o.

(Misz 2004) Misz József: Makroökonómia, Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2004, 228 o., az első kiadás 2003-ban.

(Sachs – Larrain 1993) Jeffrey D. Sachs and Felipe Larrain B.: Macroeconomics in the Global Economy. Prentice–Hall, 1993, 778 o.

(Samuelson – Nordhaus 1998/2000) Paul A. Samuelson és William D. Nordhaus: Közgazdaságtan. I. Alapfogalmak és makroökonómia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 529 o., az 1985. évi 12. kiadás alapján.

(Samuelson – Nordhaus 1998/2000) Paul A. Samuelson és William D. Nordhaus: Közgazdaságtan. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2000, 763 o., az 1998. évi 16. kiadás alapján.